

ישראל רול (1937-2010)

פרופ' ישראל רול הלך לעולמו ביום ט' בתמוז תש"ע (20 ביוני 2010) לאחר מאבק אמיץ של שנתיים במחלת הסרטן. הוא היה אחד הארכיאולוגים הקלאסיים המובילים של הדור האחרון בישראל וחבר מוערך של סגל הפקולטה למדעי הרוח באוניברסיטת תל אביב. משנת 1970 ואילך הוא נמנה על סגל החוג ללימודים קלאסיים, ולמעשה אחד החוקרים והמורים הפעילים ביותר בתחום הארכיאולוגיה הקלאסית. משנת 2005 עד לפרישתו (2006) ישראל נמנה על סגל החוג לארכיאולוגיה ותרבויות המזרח הקדום.

ישראל רול נולד ב-26 בדצמבר 1937 בקונסטנצה, שעל חוף הים השחור ברומניה. הוא עלה לישראל בשנת 1951, כשאת השנים הראשונות שלו היו בילה בקיבוץ גבת. הוא שירת בצה"ל בתור חבר בצוות טכני של חיל האוויר. החל את לימודיו בחסותו של פרופ' מיכאל אבי יונה המנוח, באוניברסיטה עברית בירושלים (1960-1964) שם קבל את התואר ב"א בארכיאולוגיה ובהיסטוריה יהודית. לאחר שקבל מלגה להמשך הלימודים הוא בילה את השנים 1964-1970 בסורבון, בפריז. שם הוא השיג בשנת 1965 את ה-Diplôme d'Études Scientifiques (DES) לאחר-מכן הוא קבל מענק נוסף מן הסורבון שבאמצעותו הוא השיג את ה-Doctorate (III Cycle) בארכיאולוגיה קלאסית. הוא סיים את הלימודים הללו בשנת 1970 עם הגשת תזה על ה-*Recherches sur l'iconographie mithriaque dans l'Orient romain* בהנחיצו של פרופ' גילברט פיקארד המוח. עבודת זו פורסמה בגרסה מקוצרת כמאמר בכתרת *The Mysteries of Mithras in the Roman Orient: the problem of Origin by the Journal of Mithraic Studies* 2.1 (1978), pp.53-68, לסוגיית הפלחן של האל מיתרס במזרח. העניין של ישראל בחקר הדתות והפולחנים הקדומים והייצוג האמנותי שלהם יבוא לידי ביטוי בקריירה האקדמית שלו ובפרסומים של תוצאות החפירות המשותפות שלנו במקדש הרומי בקדש (גליל עליון). עד לשנה האחרונה של ההוראה בישראל נהג להציע מדי שנה קורסים הכוללים היבטים ספציפיים של הפלחנות היווני-רומי והמזרחי, שהגיע לשיא בסדרת המוקדש לשניים-עשר האלים האולימפיים, אשר למרבה הצער, נקטעה. במהלך שהותו בצרפת ישראל שמר על שיתוף פעולה קבוע עם משלחות ארכיאולוגיות שונות בישראל, ובמהלך החופשות לקח חלק בחפירות. כך הוא הצטרף לחפירותיו של לד"ר יעקב קפלן המנוח בתל אביב ובסביבתה, כגון יפו יבנה ים. רבים מיומנים והרישום שלו כראש בשטח מצאו שימוש על ידי החופרים והחוקרים של החפירות הללו, כולל כותב שורות ההספד הזה. עם שובו לישראל בשנת 1970 מונה עמית מחקר ומרצה בחוג ללימודים קלאסיים, אוניברסיטת תל אביב, וסייע לפרופ' מרדכי גיחון בחפירות נווה המדבר עין בוקק (ים המלח) וכן במתקנים הצבאיים במגדל צפית ומצד תמר. במקביל הוא החל ללמד קורסים בארכיאולוגיה קלאסית, ותוך זמן קצר מונה למרצה בכיר בחוג. באותן השנים ישראל רול הפך לחוקר פעיל ואחד מעמודי התווך של הועדה הישראלית לחקר הדרכים ואבני מיל שמטרתה הייתה סקר שיטתי של כבישים רומיים, מתקני דרך ואבני מיל בישראל, פעילות שאיפיינה את ישראל עד הרגעים האחרונים שלו. בכך הוא זכה לתואר 'מר כבישים רומיים של ישראל'. על-פי עקרונותיו של ישראל, מחקר הדרכים העתיקות לא חייב להיות מוגבל לסקרי שטח וחקירה אפיגרפית אלא להיות בשילוב עם חפירות של קטעים סלולים של כבישים, תחנות דרך, במיוחד כדי להגדיר את שיטות הבנייה הרומית, כמו גם הכרונולוגיה. כך הוא העלה על נס את הקשר בין כתובת אבני מיל לבין הרקע הגיאוגרפי שלהם במתן כוון חדש לחר של מערכת התחבורה והתעבורה הרומית והביזנטית בארץ-ישראל. רול תרם תרומה נכבדה למחקרים של כבישים רומיים ואבני מיל במספר רב של מאמרים ומונוגרפיות כגון, *Roman Roads in Judaea I: The Legio-Scythopolis*, Road, Oxford 1982 (עם ב' איזק); *Roman Roads in Judaea II: The Jaffa-Jerusalem*

Tabula Imperii Roads, Oxford 1996 (עם מ' פישר ובי' איזק) והפרק אודות הכבישים הרומיים ב-
1994 *Romani*, Jerusalem שיזם יורם צפריר. בספר היובל של האחרון (החבר לחקירת ארץ-ישראל
ועתיקותיה, ירושלים 2009) ישראל תרם מאמר נפלא על כבישים בין דמשק מגידו לאורך תקופות קדם
המהווה מעין שיא בחקר מערכת תחבורה ותעבורה בעת העתיקה, מודל לחיקוי עבור הדורות הבאים. רול
היה מעורב בחפירות רבות, כגון מצד תמר (1973-1975), תל יעוז (1981) המקדש הרומי בתל
קדש (1981-1983) (יחד עם מ' פישר וא' עובדיה) ובמיוחד אפולוניה (ארסוף) (1977-1984), יחד עם א'
איילון, ומאוחר יותר בכוחות עצמו (1990-2006). בענין החפירות הללו ישראל יזם, כתב וערך שלוש
מונוגרפיות: *אפולוניה ודרום השרון: דגם של עיר חוף והעורף היישובי שלה* (תל אביב, 1989; עם א'
איילון); *Apollonia-Arsuf: Final Report of the Excavations. Volume I: The Persian and*
Hellenistic Periods, Tel Aviv 1999; (עם א' טל) *תפגש הצלבנים והמוסלמים בארץ-ישראל* (יחד
עם א' טל ומ' וינטר, תל אביב 2007). בנוסף לניהול חפירות נרחבות ושיטתיות, המלוות בתיעוד מעולה,
ישראל תרם לשינוי בסטטוס של האתר מאתר מוזנח לזן לאומי (2001), אשר בשנת 2004 הוכר רשמית
כאחד מ-100 אתרים בעולם הנמצאים בסכנת הכחדה על יד הקרן העולמית ובשנת 2006 נכלל ברשימת
אונסק'ו ברשימת המבצרים הצלבנים הבולטים. בשל העניין שלו בתקופה הצלבנית בארץ-ישראל
וכתוצאה מחפירותיו באפולוניה (ארסוף), בעיקר במבצר שלה (1998-2000), ישראל הקדיש באופן שיטתי
הרבה מזמנו ללימוד יסודי של ההיסטוריה הצלבנית והמקורות הרלוונטיים בכלל ובארץ הקודש
ובאפולוניה (ארסוף, אז *Arsuf*) בפרט. זה משתקף בהשתתפותו הפעילה ובתרומותיו הרבות בכנסים
מדעיים על ההיסטוריה והארכיאולוגיה הצלבנית.

בשנים 1996-1998 ישראל רול כיהן כראש החוג ללימודים קלאסיים ובמשך שנים רבות היה חבר הנהלת
המכון לארכיאולוגיה של אוניברסיטת תל אביב. עד שנת 2007 היה גם עורך שותף לסדרת הפרסומים
Salvage Excavation Reports של המכון לארכיאולוגיה.

למרות מעורבותו האישית בפעילות האקדמית והמדעית ישראל ידע כיצד ליצור את האיזון המושלם בין
כל אלה לבין צרכי המשפחה. כבעל ליעל ואב לרנית ונועה הוא שיתף אותם התחביבים שלו, בעיקר
הספרים והסרטים, שבהם הוא שיתף בהתלהבות האופיינית לו גם את החברים הקרובים אליו.
הייתה לי הזכות להיות עמיתו משנת 1971 ואילך, יחד בחוג ללימודים קלאסיים ובחוג לארכיאולוגיה של
אוניברסיטת תל אביב ושותף בחלק מפרויקטים ארכיאולוגיים והפרסומים שלהם. הוא ייזכר כעמית נפלא
שתמיד מוכן לעזור ולתמוך. אני אישית איבדתי חבר. אנו איבדנו חוקר מעולה, אינטלקטואל, מורה נפלא,
אבל מעל לכל בן אדם. הוא יחסר לכולנו.
יהי זכרו ברוך!

משה פישר

קדמוניות

כתב־עת לעתיקות ארץ־ישראל וארצות המקרא
שנה מ"ג • חוברת • 140 תשע"א / 2010, עמ' 142